

ΕΛΛΑΔΟΚΥΡΙΑΚΟ 7-8 ΙΟΥΛΙΟΥ 2018

Η έννοια Ελλάδα, στο διάβα της Ιστορίας, προσωποποιήθηκε αρκετές φορές. Άλλοτε ως ανυπότακτη γυναίκα, άλλοτε ως σεβάσμια μητέρα των επιστημών, άλλοτε ως υπόδουλη, δυστυχισμένη ύπαρξη. Και σχεδόν πάντα ως μεγάλη μητέρα

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΤΣΑΠΛΗΣ

Ας θυμηθούμε την εικόνα από τον περίφημο τραγουδι των Σταύρου Ξαρχάκου και Νίκου Γκάτσου στην ταινία «Ρεμπέτικο»: στο «Μάνα μου Ελλάς», ο τραγουδιστής απευθύνεται με παρακτικό τρόπο στη «μάννα Ελλάδα» η οποία στη συγκυρία της Καταστροφής ξεπουλάει τα παιδιά της, τη στιγμή που η ίδια (εξακολουθεί να) βαυκαλίζεται με τα «αρχαία της στολίδια». Στο εξαιρετικά ενδιαφέρον βιβλίο του με τίτλο «Έγρεο, φίλα μάτερ», ο Γιάννης Κόκκωνας, καθηγητής Βιβλιολογίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και ακάματος ερευνητής της Τοπογραφίας, αποδεικνύει αφερέγγυα με ότι τίποτα δεν στερείται ιστορικότητα, αφετέρου δε, καθώς έλεγε η αιώνιστη Μελίνα με άλλη αφορητή βέβαια, ότι «τα πάντα συνδέονται». Οι περιπέτειες ενός αρχαιολογικού μοτιβίου (η πατρίδα ως «Μπτέρα») και οι μεταμορφώσεις του στο διάβα των αιώνων καταδεικνύουν ότι ακόμη και

απειροελάχιστες ψηφίδες του μωσαϊκού που συνθέτει τον σύγχρονο πολιτισμό αποτελούν την κατάληξη μιας πορείας που συναρθρώνεται με ευρύτερες εξελίξεις. Κοντολογίς, τίποτα δεν στερείται ιστορικότητας και τίποτα δεν μας αφαιρεί τη δυνατότητα να στοχαστούμε πάνω στην εξέλιξη των πραγμάτων. Υπό την έννοια αυτή, κινούμενος αριστοτεχνικά κάπου ανάμεσα στη Βιβλιολογία, την Ιστορία της Τέχνης, την Πολιτική Ιστορία αλλά και την Ιστο-

Η εμπνευσμένη από στίχο της Οδύσειας φράση «έγρεο, φίλα μάτερ», δηλαδή «σίκω, αγαπημένη μπτέρα», μετατρέπεται σε επαναστατικό σύνθημα

ρία των Ιδεών, ο Γιάννης Κόκκωνας καταφέρνει όχι απλώς να μην προδώσει το θέμα του, αλλά να δώσει στον μέσο αναγνώστη, όπως συνθίζουμε να λέμε, σημαντική «τροφή για σκέψη». Το βιβλίο αποτελεί προϊόν πολυέγχρης έρευνας σε ιστορικά αρχεία και βιβλιοθήκες της Ελλάδας και του εξωτερικού, ωστόσο ο συγγραφέας απορρίπτει την εύκολη λύση της προσέγγισης του υλικού από αισθητική ή ευρύτε-

ρα καλλιτεχνική οκόπα, εμμένοντας στην ερμηνεία των τομών και ψάχνοντας τα ευρύτερα αίτια που κάθε φορά οδήγησαν σε αυτές. Με άλλα λόγια, τα συμφοραζόμενα εδώ τείνουν να είναι εξίσου σημαντικά με ό,τι αποτελεί το «κύριο πιάτο» του βιβλίου. Ως προς τούτο, η ίδια η δομή του βιβλίου είναι χαρακτηριστική: το βιβλίο ξεκινάει με μια παρουσίαση των προσωποποιήσεων της Ελλάδας στην αρχαία περίοδο, καθώς ήδη από τα χρόνια που ακολούθησαν τους Περσικούς Πολέμους υπήρξαν τα πρώτα σχετικά εγχειρήματα, απόρροια ενός πρωτόλειου «πατριωτισμού» που υπερβεί τον δεδομένο σεβασμό προς την πόλη-κράτος: πρώτος ο Αισχύλος στους Πέρσες παρουσιάζει αλληγορικά την «Ελλάδα» ως μια ανυπότακτη γυναίκα η οποία, σε αντίθεση με την Ασία, διαλύει τον περσικό ζυγό. Η ήδη από την κλασική αρχαιότητα, η απόδοση της Ελλάδας ως γυναίκας και ως Μπτέρας είναι δεδομένη, δημιουργώντας ένα μοντέλο που στην πορεία (καταδεικνύεται πως) θα ισχύσει για όλες τις ευρωπαϊκές (και πιθανόν μη) χώρες. Στη ρωμαϊκή περίοδο η παραπάνω εξέλιξη θα παγωθεί και μέσω της καλλιτεχνικής ή λόγιας παραγωγής θα κληρονομηθεί στον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα, στη διάρκεια του οποίου θα διαφυλαχθεί ως παρακαταθήκη στις βιβλιοθήκες και τα scriptoria των μεγάλων μοναστηριών.

Γυναικεία φιγούρα

Υστερα από την απαραίτητη αυτή εισαγωγή ο Γιάννης Κόκκωνας εισέρχεται στο κύριο μέρος της έρευνάς του παρουσιάζοντας την εκ νέου ανάδυση της Ελλάδας ως μιας γυναικείας φιγούρας, ανάδυση η οποία συνδέεται με μια ιδιαίτερη «στιγμή» από τη συγκρότηση της γαλλικής εθνικής ιδέας περίπου στα μέσα του δέκατου πέμπτου αιώνα: τότε, λίγο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, ο ποιητής Ζαν Μολιέ θα προσωποποιήσει λογοτεχνικά την Ελλάδα επιχειρώντας το εγχείρημά του να αποτελέσει το έναυσμα για την πραγματοποίηση μιας σταυροφορίας η οποία θα απελευθέρωνε από τον οθωμανικό ζυγό τα κατακτημένα ελληνικά, πρόην βυζαντινά, εδάφη. Τόσο το εγχείρημα αυτό όσο και άλλα παρεμφερή που ακολούθησαν, θα αποκλινήσει στη διάρκεια περίπου τεσσάρων αιώνων, μια σειρά από προσωποποιήσεις της Ελλάδας, στις οποίες ενθυλακώνεται η άποψη που είχαν οι Ευρωπαίοι κατά καιρούς για την ελληνική αρχαιότητα, ζημιωμένη μέσα στο ίδιο εκπνετικό καζάνι που έπλασε την Αναγέννηση και τις σύγχρονες ευρωπαϊκές εθνικές συνειδήσεις: άλλοτε σεβάσμια μητέρα των Επιστημών και των Τεχνών και άλλοτε καταρακωμένη δύστυχη γυναίκα η οποία προκαλεί τον οίκτο των Ευρωπαίων με το τραγικό της κατάστασής της, η Ελλάδα και οι προσωποποιήσεις της πρόκειται να έχουν μια εξέλιξη που θα συμβαδίσει με την ανάδυση του ενδιαφέροντος για την κλασική αρχαιότητα, του Φιλελληνισμού αργότερα και την απογείωση της εθνικής ιδέας, ιδίως από τα τέλη του δέκατου ογδόου αιώνα όταν οι ίδιοι οι κατακτημένοι θα πάρουν τη μοίρα τους στα χέρια τους. Πράγματι, από το 1797 και μέχρι την έκρηξη της Επανάστασης θα σημειωθεί όχι απλώς μια πύκνωση στις προσωποποιήσεις της Ελλάδας αλλά και μια σημαντική ποιητική μεταβολή που εξηγεί, αλλά και εξη-

Ο Γιάννης Κόκκωνας (Ιόνιο Πανεπιστήμιο) είναι ιστορικός του βιβλίου και βιβλιολόγος

γείται: η δύστυχη «Μπτέρα», ντροπισμένη και ατιμασμένη από τον οθωμανικό ζυγό, απευθύνεται πια όχι στους λόγιους Ευρωπαίους και τις Μεγάλες Δυνάμεις, αλλά στα ίδια της τα «τέκνα» ζητώντας τους να την ελευθερώσουν. Η εμπνευσμένη από στίχο της Οδύσειας φράση «έγρεο, φίλα μάτερ», δηλαδή «σίκω, αγαπημένη μπτέρα» μετατρέπεται στη συνθήκη αυτή σε ένα επαναστατικό σύνθημα αναγνωρίσιμο από όσους, ουκ ολίγους πλέον, το δράμα του ξεσπασμού συγκινεί.

Ο συγγραφέας του ωραίου αυτού βιβλίου παρακολουθεί υποδειγματικά την πορεία αυτή επισημαίνοντας τις τομές, τις συνδέσεις και το ρητό ή και (συναν) άρρητο παιχνίδι των συμβολισμών. Τούτων ρηθέντων που έλεγαν και οι παλιότεροι, το βιβλίο «Έγρεο, φίλα μάτερ», συνιστά μια σημαντική συμβολή που φωτίζει πειστικά και ολοκληρωμένα μια καθ' όλα άγνωστη πτυχή της ελληνικής Ιστορίας, εν πολλοίς μάλλον παραδομένη σε πλείστες παρανοήσεις, τις οποίες ο συγγραφέας πάντα με επιχειρήματα αποκαθλώνει. Η άριστη χρήση της γλώσσας καθιστά το βιβλίο ευανάγνωστο και προσπίο στο «ευρύ κοινό», ο δε πλούτος του πραγματολογικού υλικού, η παισιωσύνη του από πλήθος σημαντικών εικόνων και φωτογραφιών και η εν γένει καλαισθησία του το καθιστούν ένα, θα λέγαμε, εκδοτικό γεγονός.

Ο Κώστας Καραόμης (katsaplis@gmail.com) είναι ιστορικός. Από τις εκδόσεις Οκτώ κυκλοφορεί τις επόμενες μέρες σε επιμέλεια του ίδιου το βιβλίο «Οι Απεΐβωροι: Κείμενα για την Ιστορία της νεανικής αναδείας τη μεταπολεμική περίοδο».

Γιάννης Κόκκωνας
ΕΓΓΡΕΟ, ΦΙΛΑ ΜΑΤΕΡ.
ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
Εκδ. ΜΙΕΤ, 2018, σελ. 251
Τιμή: 16 ευρώ

Γιάννης Κόκκωνας «Μάνα μου Ελλάς»

Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής υποβασταζουν την Ελλάδα. Πίνακας του Θεόφιλου, 19ος αιώνας. Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης